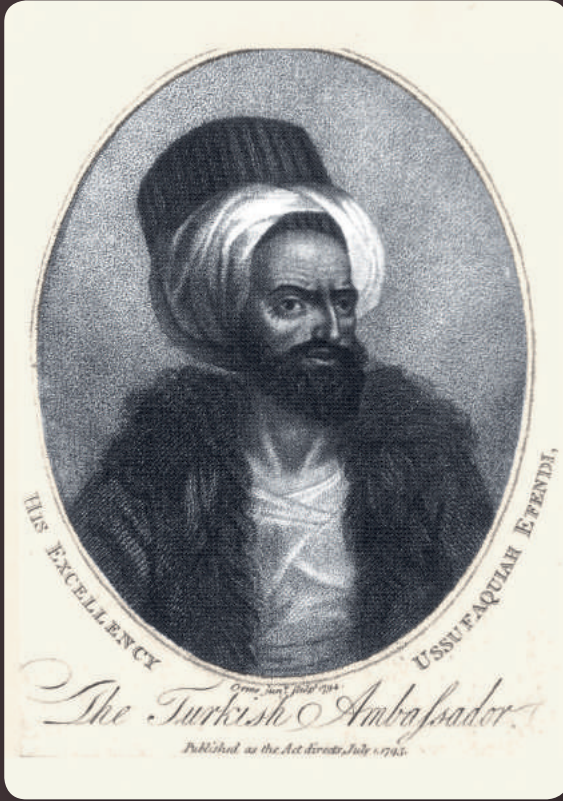

Yusuf Agâh Efendi'nin Ada günleri

Osmanlı'nın Avrupa'daki ilk daimi elçisi Londra'ya gönderilen Yusuf Agâh Efendi oldu.

Üç yıla yakın süre görev aldığı Londra'da diplomasinin yanı sıra sosyal hayatın ve Londra'da üst düzey davetlerin aranılan konuğu oldu.

Emre Aracı
bilgi@atlastarih.com

Londra'da ilk Türk büyükelçi

Yusuf Agâh Efendi 8 Ocak 1794 tarihinde Kral III. George tarafından St. James Sarayı'nda İspanya ve Hollanda büyükelçileriyle beraber kabul edildi.

MATHER BROWN - DANIEL ORME

Yusuf Ağâh Efendi (1744-1824) Babiâli tarafından St James Sarayı'na gönderilen ilk daimi büyükelçiydi ve gazetelerden görüldüğü kadarıyla büyükelçinin Britanya'ya gelişi merakla beklenen bir hadiseydi. Bu olay tahmin edilenden daha büyük yankı uyandırdı, çünkü yabancı devletler İstanbul'da daimi misyon bulundursa da, Osmanlı İmparatorluğu Avrupa'nın başkentlerine geçici temsilciler göndermekle yetinmiş, o zamana dek hiçbir ülkede elçilik kurmamıştı. *Ipswich Journal* 7 Eylül 1793 tarihli sayısında bu durumu okurlarına şöyle aktarmıştı: "Avrupa'nın farklı sarayları İstanbul'a sefir göndermiş olsa da, sultanın benzeri atamalar yaparak buna mukabele etmeyi reddetmesi yüzünden bu sarayların resmen küçümsendiği sıklıkla söylenegelmıştır. Babiâli'nin İstanbul'a sefaret gönderen bütün saraylarda daimi temsilci bulundurma kararını vermesiyle bu âdet nihayet tarihe karışmak üzere. Kısa süre içinde Londra'ya bir Türk sefiri gelecek."

1790'lı yıllarda Londra. Bir önceki yüzyılda atlattığı büyük yangının yaralarını saran bu müreffeh şehre Christopher Wren'in yangından sonra yeniden inşa ettiği muhteşem St Paul Katedrali hâkimdi.

JOSEPH C. STADLER- JOSEPH FARINGTON, 1795

Doğunun tavrındaki bu değişim, Kral XVI. Louis ile mektuplaşan, Mevleviliğe mensup, şiir yazar, Osmanlı musiki geleneğinin makamlarında besteler yapan ve Topkapı Sarayı'na bir İtalyan opera topluluğu davet eden III. Selim'in aydınlanmacı, fakat kısa ömürlü reformları sayesinde gerçekleşmişti.

1744 yılında doğan Yusuf Ağâh Efendi, Mora Yarımadası'nın seçkin ailelerinden birine mensuptu ve o bölgede yaşayan Türklerin büyük bir kısmı gibi Yunancayı gayet iyi anlıyor ve konuşuyordu. İtalyancaya da hâkimdi ve Osmanlı kaçıllırasında ilk olarak kâtip, ardından da Londra büyükelçiliği görevinin hemen öncesinde kalyonlar kâtibi olarak mesleğinde yükselmişti.

Londra'ya yolculuk 2 ay sürdü

Yusuf Ağâh Bey aralarında başkâtibi Mahmut Raif Efendi'nin, tercümanlarının ve yardımcılarının da bulunduğu, maiyetindeki yaklaşık 20 kişiyle birlikte 14 Ekim 1793 tarihinde İstanbul'dan ayrıldı. Oostend'den de geçmek suretiyle iki ayı aşkın süre seyahat etti ve nihayet 19 Aralık gününün öğleden sonrasında gemiyle Dover'a vardı. "Karaya ayak basmasıyla beraber, kaleden ve hisarlardan top atışı yapıldı" ve kaldığı misafirhanenin önünde çalan alay bandosuyla

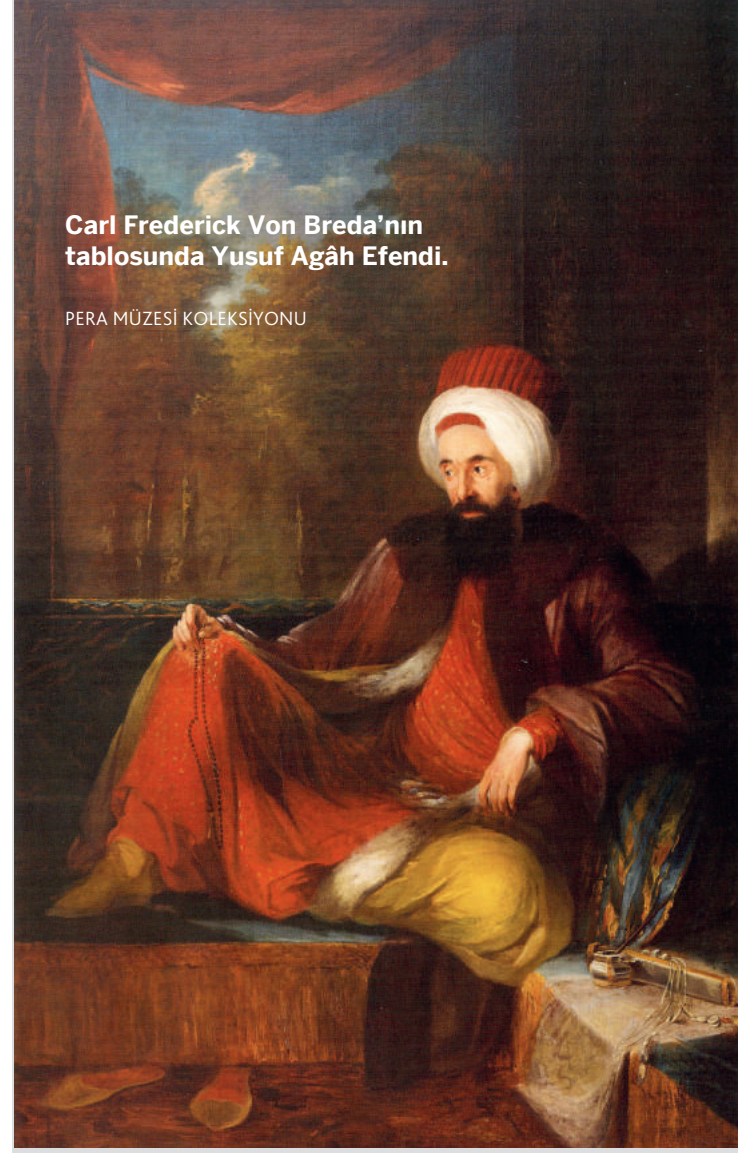

Devonshire Milisleri'ne mensup bir Grenadier muhafızı kendisine eşlik etti. "Yeni Türk büyükelçisi 30'lu yaşlarında, çok saygın bir görünüme sahip. Ekselanslarının bu ülkedeki herhangi bir ihtişamlı geçit törenine iştirak etmek istemediğini anlıyoruz. Maiyetinde hiçbir hanımefendi yok" diye bildirmişti *The Times* Yusuf Ağâh Efendi ve maiyetindekiler, 21 Aralık 1793 Cumartesi gününün öğleden sonrasında Londra'ya vardılar.

Büyükelçi, konuk edilebileceği uygun bir ev hazırlanmadan önce Pall Mall'deki Royal Hotel'de konakladı. Ayrıca yeni büyükelçinin Londra'ya varmasıyla birlikte, bir dizi dedikodu alevlendi. Kimileri Osmanlı'nın Londra'ya sefir atmasını Fransa ile Avusturya ve Prusya arasındaki savaşta barış anlaşması görüşmesinin gündeme gelmesiyle bağlantılı olduğunu düşünüyordu. Ancak bu diplomatik misyonun esas nedeninin Osmanlı sarayının Avrupa siyaseti hakkında daha iyi bilgilendirme ihtiyacıyla bağlantılı olduğu anlaşıyordu. Londra'daki bu yeni diplomatik misyonla ilgili neler olup bittiğini öğrenmek isteyen aristokrat çevreler de "kulaklarını havaya dikmişti." Hatta öyle ki, basında söylenene göre, artık davetiyelerin sonuna genellikle "Whist and Whiskers" notu düşülüyordu. (*The Times*, 24 Aralık 1793)

The Times gazetesi dahil 18'inci yüzyıl basını, hem hal tavır, hem de kılık kıyafet açısından renklilik arz eden bu farklı simanın şehre gelmesiyle, hayli zengin dedikoduluk malzeme bulmuşa benziyordu. Ayrıca büyükelçinin attığı her adımı ve hareketi izlemekle beraber, Londra yüksek sosyetesinin tepkilerini de yakından takip ediyordu, özellikle de aristokrat hanımefendilerin tepkilerini: "Türk büyükelçisi Jussuf Efendi, can çekişen tütün içme âdetini herhalde yeniden canlandırarak. Büyükelçinin maiyetindekilerin büyük bölümü varlıklı bekârlar ve bizim güzel dilberlerin bu kişilerin neyin nesi kimin fesi olduğunu –bir mi, iki mi, yoksa üç yıldızlı paşalar mı? – öğrenmeye yönelik tuhaf soruları hayli gülünç kaçıyor. Ortalıkta, yeni gelen Osmanlıların en yüksek rütbelere sahip kişiler olduğuna dair memnun edici söylentiler dolaşıyor. Bizim güzel hanımefendilerimizin bazıları hiçbir şeyi gizlemiyor, fark edilmek için pervesızca binbir numara yapıyorlar, mesela herkesin bildiği mendil numarası gibi."

"Tam yetkili büyük Osmanlı elçisinin" halk arasında görüldüğü ilk yer, yeni yıl arifesinde Covent Garden Tiyatrosu oldu, burada büyük ilgiyle karşılandı. Büyükelçi ve maiyetindekiler alt ön sıralarda oturdu-

Carl Frederick Von Breda'nın tablosunda Yusuf Ağâh Efendi.

PERA MÜZESİ KOLEKSİYONU

Elçinin günlük hayatı gazetelerde "Terzi gibi bağdaş kurarak oturuyor"

Büyükelçinin günlük alışkanlıkları ve hatta beslenme biçimi bile fısıltı gazetesinin başlıca konuları arasında yer alıyordu ve büyük merak uyandırıyor. Londra'daki herkes Royal Oteli'nde gündelik hayatını nasıl sürdürdüğünü merak ediyordu: "Öğünleri son derece düzensiz. Hakeza uyanma saatleri de sürekli değişiyor, bazı günler diğer günlerden çok daha erken uyanıyor. (...) Kahvaltıda bazen sadece kahve içiyor, ama ekseriyetle meyve suyu içiyor ve peynir yiyor, ki peynire çok düşkün. Akşamları genellikle çok sade yemekler yiyor; masadan çorba içmeden nadiren kalkıyor. (...) Sofra toplanır toplanmaz, tıpkı bir terzi gibi bağdaş kurarak halının üzerine oturuyor, ardından önüne elini yüzünü yıkaması için su dolu bir leğen konuyor, bu düzenli olarak yerine getirdiği âdetlerden biri; sonra ayağa kalkıyor ve divanın üzerine yerleşiyor, divanda bacakları yerde otururkenki pozisyonunu aynen devam ettiriyor. Kendisine alışılmadık derecede uzun, ağızından neredeyse halıya kadar uzanan ahşap bir çubuk veriliyor"

(*Hampshire Chronicle*, 13 Ocak 1794)

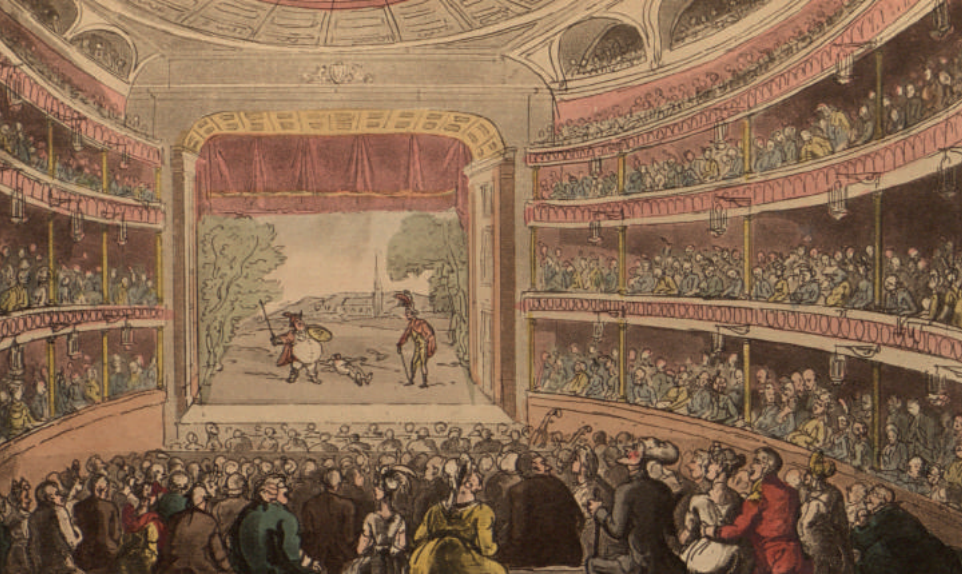

lar ve Noel'e özel yeni pandomim gösterisi *Harlequin Faustus*'un sihirbazlık numaralarından ve sahne dekorlarından epey zevk aldılar. İzleyiciler içinden bir grup hanımefendi büyükelçiye şarap ve pasta ikram etmek istedi, fakat "tiyatrodaki adab-ı muaşeret kuraları buna müsaade etmiyordu." (*The Times*, 31 Aralık 1793). Bununla beraber akşamın keyfi ve pandomim gösterisi, "iki şilinlik ucuz balkon"dan birinden sahneye canlı bir köpek fırlatılmasıyla sekteye uğradı. Covent Garden'daki izleyiciler 18'inci yüzyılda böyle delibozuk tavırlar sergileyebiliyordu.

Covent Garden'da boy gösterdiği akşamdan bir hafta sonra, 8 Ocak 1794 tarihinde Yusuf Ağâh Efendi Kral III. George tarafından St James Sarayı'nda İspanya ve Hollanda büyükelçileriyle beraber kabul edildi,

Tiyatro ve gösterilerin beklenen konuğu

Görkemli diplomatik yemek davetlerinin, siyasi görüşmelerin ve sosyal etkinliklerin yanı sıra Osmanlı büyükelçisi, Londra'nın en çok rağbet gören parklarında ve mesirelerinde at arabasıyla gezerken de görülüyordu. Bay Rossi ve Bay Tessier'in 4 Temmuz 1794 tarihinde Ranelagh Bahçeleri'nde yaptıkları, ışıklı balonlar uçurup roket fırlattıkları, sezonun son havai fişek gösterisi "ekselansları Türk büyükelçisinin arzusu üzerine" gerçekleştirilmişti ve büyükelçi "bahçeleri ziyaret etme niyetini bildirdiğinde" Vauxhall'da 24 Haziran 1794 tarihinde kendisinin şerefine büyük bir kutlama tertiplenmişti. Bu kutlamada Gloucester dükünün bandosu tam takım üniformaları içinde en sevilen "askeri marşlar"dan bazılarını çaldı.

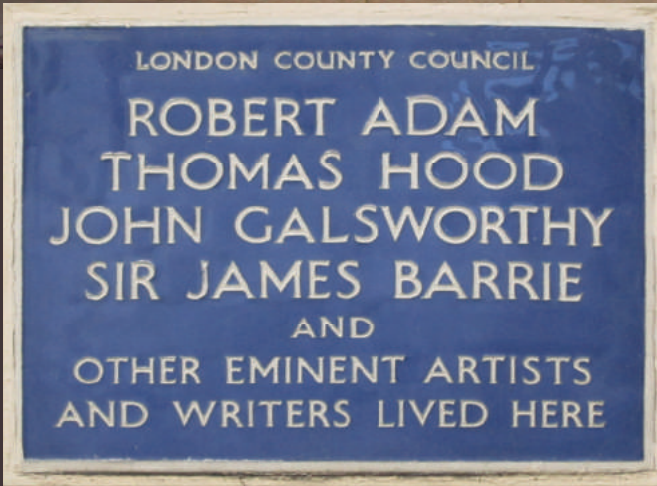
Osmanlı elçisi Yusuf Ağâh Efendi'nin Londra'da oyunları izlediği Covent Garden Tiyatrosu.

bu kabul töreni sırasında Pall Mall onu görmeye gelen at abalarıyla dolup taşmıştı. Aynı hafta içinde sosyetik Adelphi konutlarından bir ev kiraladı ve Long-Acre'dan bir at arabası ve bir kupa sipariş etti. Levant Şirketi, London Tavern'de onuruna büyük bir ziyafet verdi ve majestelerinin doğum günü vesilesiyle Kraliçe Charlotte'a takdim edildi. Ayrıca büyükelçi Başbakan Pitt'le ilk görüşmesini "beyefendinin Downing Street'teki evinde" gerçekleştirdi ve "orada yarım saat kalıp başbakanla kahve içtikten sonra" oteline geri döndü. Dönerken de "altın sırma işlemeli al rengi kafa tanına bürünmüş bir halde kapısı mine işlemeli armalı, yeni ve zarif " kupasında görülüyordu (*The Times*, 16 Ocak 1794)

Bir yandan Osmanlılar Britanyalıların ağır başlılığına ve bilgeliğine hayranlık duyarken, Britanyalıları da bir yenilik olarak Londra'da bir Osmanlı büyükelçisinin bulunması fikriyle büyüleniyordu. Gün gibi ortada olan bu hayranlık, sosyal, kültürel ve edebi anlamda kendine farklı ifade biçimleri yaratıyordu. Mesela, Yusuf Ağâh Efendi'nin Britanya'ya gelişini takip eden birkaç ay içinde Covent Garden'daki Kraliyet Tiyatrosu'nda 11 Mart 1794 tarihinde *A Day in Turkey* (Türkiye'de Bir Gün) adlı bir oyun sahnelenmişti. Türk-Rus Savaşı'ndan ilhamla yazılan *Türkiye'de Bir Gün*, 1791 yılında 14 kez sahnelenmişti ve Fransız Devrimi'nin ortaya koyduğu değerler etrafında şekillenen

kölelik karşıtı mesajı nedeniyle o zamanlarda büyük siyasal ihtilaflara sebebiyet vermişti. Johann Christian Bach'ın bir öğrencisi, Joseph Mazzinghi bu oyun için, "sultanın ilk büyük geçidi için geleneksel Türk Marşı ve yedi şarkı"yı içeren müzikler yazmıştı. *Türkiye'de Bir Gün*'ü 1794 Mayıs'ında, Martín y Soler'in *Una Cosa Rara*'sından James Cobb'un bir librettosuna kadar bir dizi eserden aldığı ödünç malzemeyle operakomik *The Siege of Belgrade* (Belgrad Kuşatması) izleyecekti. Bu operakomik de galasını Drury Lane'de 1791 yılında gerçekleştirmişti, eser 1456'daki Osmanlı kuşatmasını anlatıyordu. Böylelikle Londra'da birbiri ardına Osmanlı temalı iki oyun sahnelenmiş oluyordu. Büyükelçinin bu gösterilere katılıp katılmadığını bilmiyoruz, fakat Londra'da bulunduğu dönemde Yusuf Ağâh Efendi'nin saraya sunduğu raporlardan birinde bu konuya dair özel bir referansın bulunması

Avrupa'da ilk daimi elçilik konutu Adelphi Terrace

Yusuf Ağâh Efendi'nin Ocak 1794'te kiraladığı ev o dönem Londra'nın pek çok ünlü isminin yaşadığı Adelphi Terrace'teydi. Dönemin ünlü mimarları Adam Kardeşler tarafından inşa edilen ve Thames Nehri'ne bakan bu evler 18'inci yüzyıl Londra'sında çok revaçtaydı. Adelphi konutlarının büyük bölümü 20'nci yüzyılda yıkıldı. O dönemden günümüze elçilik konutunun benzerinin de aralarında bulunduğu az sayıda bina ve konutlarda kimlerin yaşadığını gösteren hatıra levhaları kaldı.

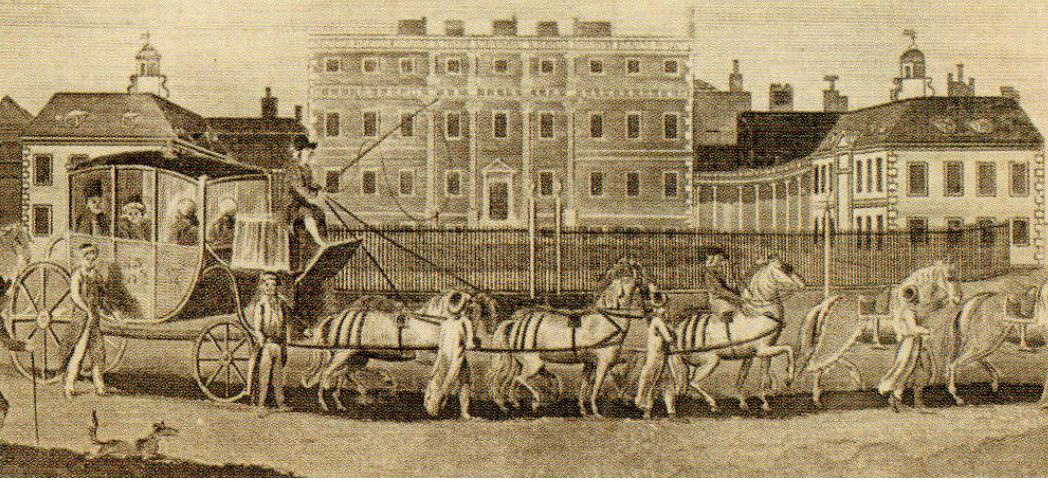
FOTOĞRAF: KANSU ŞARMAN

29 Ocak 1795. Yusuf Ağâh Efendi ilk geçit törenine, altı atlı arabası ve kralın hediye ettiği dört atın da koşulduğu diğer arabalarıyla katıldı.

GENTLEMEN'S MAGAZINE NİSAN 1795

reler daha sonraları dergilerde de görünmeye başladı. Yusuf Ağâh Efendi'nin başkâtibi Mahmut Raif Efendi de zamanla kamuoyunun ilgisine mazhar olmuştu, çünkü bir Osmanlı erkeği, oku ve yayıyla Bedford Square'in arkasındaki tarlalarda Türklerin usta oldukları okçuluk sanatındaki becerilerini gösterirken görülüyordu ve 1834 tarihli *The Penny Cyclopaedia of the Society for the Diffusion of Useful Knowledge* (Faydalı Bilgileri Yayınlaştırma Cemiyeti'nin Penny Ansiklopedisi) adlı esere göre, "kısmen rüzgârsız alanda 415 yarda (379.47 metre) , rüzgârla birlikte 482 yarda (440.74 metre) uzağa atış yapıyordu".

opera ve tiyatro için büyük masraf ettiğine dair şüphe bırakmıyor: "Bu abd-i aciz (bu aciz kulunuz) bazı kere yüz kuruşu komediye ve opera seyirlerine sarfeder".

Bu mazeretin bildirilme sebebi maaşının dönemin Londra'sı için yeterli olmamasından ileri geliyordu. Yusuf Ağâh Efendi geçen zamanla birlikte, kültürel olduğu kadar sosyal açıdan da bir 18'inci yüzyıl İngiliz aristokratının zarif meşgalelerine teslim olmuştu; bunlara portre yaptırmak bile dahildi, ki bu portrelerden birisi, İsveçli saray ressamı Carl Fredrik von Breda tarafından yapılan büyük yağlıboya, bugün İstanbul'daki Pera Müzesi'nde sergileniyor. Bu port-

İlk geçit töreninde yeşil bir kaftan giydi

Yusuf Ağâh Efendi'nin Londra'da uzun süre boyunca beklenen ilk geçit töreni, yani Chelsea Hastanesi'nden hareket edip Buckingham Sarayı'ndan geçerek St James Sarayı'na varan altı atlı arabanın hazır bulunduğu tören alayının büyük gösterisi, şehre gelişinden neredeyse bir yıl sonra düzenlenebildi. Sultanın krala hediye olarak gönderdiği dört atın da koşulduğu ondan fazla at arabasının katıldığı tören alayı, 29 Ocak 1795 Perşembe gününün sabahında St James'e doğru yola çıktı. Osmanlı büyükelçisi kralın St Paul Katedrali'ne giderken kullandığı özel arabalarından birine

Büyükelçilik başkâtibi Mahmut Raif Efendi.

"Herkesin konuşma hürriyeti var"

Osmanlı büyükelçinin başkâtibi Mahmut Raif Efendi'nin günlüğünde Londralıların gündelik alışkanlıklarıyla ilgili gözlemler yer alıyor. Özellikle de İngiliz yaşantısının aristokraside bile rastlanan ve onu epey etkilemiş benzeyen mütevazılığı anlatıyor:

"İngiltere'nin her yanında toprak fevkalade iyi ekilmiş; hayat pahalı, fakat üretim seviyesi çok yüksek ve hiçbir şeyin eksikliği hissedilmiyor. Buranın insanları ve özellikle de lordlar, gösterişi, şatafatı sevmiyorlar, uzun lafın kısası lordların hepsi sokakta yanlarında hizmetkârları olmadan tabanvay geziyor ve sıradan insanlar gibi giyiniyor. Kralın kardeşleri ve oğulları da aynen böyle yapıyor, Galler Prensi birçok özel toplantıya katılıyor. Sokakta bir lordu herhangi

Haydn'ın "Askeri Senfoni"si

Londra'da o dönemde süren Osmanlılara dair heyecan, Yusuf Ağâh Efendi ile ilişkilendirilen bazı müzik bestelerinde de kendini gösteriyor. W. P. R. Cope tarafından "klavsen ya da piyano" için yazılan *The Turkish Ambassador's Grand March* (Türk Büyükelçisinin Büyük Marşı), Stationers' Hall'daki kayıtlara 3 Kasım 1794 tarihinde işlenmiş, bu merasim marşı tam da Osmanlı büyükelçisinin ilk geçit törenini gerçekleştireceği sırada ortaya çıkmıştı, Cope'un ki Yusuf Ağâh Efendi'ye ithaf edilen tek marş değildi, o dönemde Londra'da yaşayan Alman kökenli besteci Karl Kambra da Osmanlı büyükelçisine bir merasim marşı yazmak için esinlenmişti. Osmanlı büyükelçisinin şehirde ateşlediği "alla turca" furyasından ilham alması muhtemel daha meşhur bir besteci de vardı. Müzik çevrelerinde tanındığı adıyla "Dr. Haydn", Londra'nın kalbindeki Hanover Square Rooms'ta düzenli konserler veriyordu. Bestecinin 62'nci doğum gününde, yani 31 Mart 1794 gecesi el yazması "New Grand Overture" halkın karşısında ilk kez icra edilmişti.

Bu Haydn'ın daha sonra yayınlanacak olan meşhur Londra senfonilerinden "Senfoni No. 100 Sol Majör"dü, ayrıca ikinci bölümünde yeniçerilerin vurmali enstrümanlarını kullanmış olduğu için sonraları "Askeri Senfoni" adıyla da anılacaktı.

binmişti. *The European Magazine and London Review*'taki bilgilere göre elçi törende yeşil bir kaftan giymişti ve kaftanla benzer renkte, mücevherlerle bezeli bir sarık takmıştı. İnsanlar bu töreni izlemek için o kadar büyük izdiham yaratmıştı ki, St James'e vardıklarında törene katılan atlar ve muhafızlar yolu büyük güçlüklerle açmıştı. Arabaların her biri, altı at tarafından çekiliyordu ve şeritlerle süslenmişti, her arabada sa-

birinden ayırmak mümkün değil, fakat törenlerde o özel güne has bir fark oluyor. Erkekler ekseriyetle yünlü kumaş giyiyorlar, kadınlarsa muslin kumaş giyiyor, hem de bütün yıl boyunca; asla kürkleri, ya da parlak renkli kumaşlar giymiyorlar. İngiliz erkekleri ciddi tabiatlı hoş beyefendiler; kadınlarsa Avrupa'dakilerin en güzeli. Bilim ve eğitim çok önemseniyor; basit insanları bile diğer herhangi bir milletten çok daha eğitilmiş; gazeteleri okuyarak bilgi ediniyorlar (...) Kurallara katı şekilde uyulsa da, herkesin dilediği gibi konuşma ve yazma hürriyeti var; kurallar aleyhine değil, ama genellikle isimleri verilmeden atıfta bulunulan mühim insanların itibarı aleyhine söz söyleme hakkı var. Kral bile her gün karikatürlerde çıkan bu hüremetsizliklerden muaf tutulmuyor." (Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, *Yusuf Ağâh Efendi'nin Başkâtibi Mahmud Raif Efendi*)

ray üniformaları içinde iki, ya da üç uşak bulunuyordu. Büyükelçi krala kendi dilinde hitap etti, sözlerini tercüman Bay Persiani çevirdi; aynı protokol kraliçe karşısında da tekrarlandı. Ardından konuk odası açıldı ve sarayın bilindik usulü takip edildi. Büyükelçinin yanında getirdiği hediyeler krala St James Sarayı'nda takdim edildi.

Yusuf Ağâh Efendi iki buçuk yılı aşkın süre boyunca Londra'da büyükelçilik görevi yaptıktan sonra, 1797 yılının Temmuz ayında kral ve kraliçeye veda ziyaretini gerçekleştirdi. Kral III. George, Yusuf Ağâh Efendi'nin büyükelçiliğinden hayli memnun kalmış olmalı ki, bir mektupla Sadrazam İzzet Mehmet Paşa'ya sefirden ve yaptıklarından memnuniyetini anlattı: "...İhtimamla şahitlik ederiz ki, imparator hükümdarınızın büyükelçisi saygıdeğer ve âlâ Lord Yusuf Adjiah Efendi: Nihayet ve mutlulukla bizim sarayımız ve sizin imparatorluğunuz arasında tesis edilen mükemmel dostluğun & karşılıklı anlayışın zemininin hazırlanması ve sağlaştırılması için sarayımızda çaba gösterdi..." Aslında Mehmet Raif Efendi'nin hatratında yer verdiği üzere, "iklim pek nemli, hava değişken ve sisli" olduğundan Osmanlı büyükelçisi Londra'dan ayrılıp İstanbul'a dönmeye heves ediyordu. Yusuf Ağâh Efendi ve maiyetindekiler Britanya'dan 1 Ağustos 1797 günü ayrıldı ve büyükelçilik görevine İsmail Ferruh Efendi geldi. Artık Londra'da daimi bir Osmanlı misyonu tesis edilmişti ●